

VIETOS MAISTO SISTEMOS ORGANIZAVIMU SUINTERESUOTŲ VEIKĖJŲ ANALIZĖ: RASEINIŲ RAJONO ATVEJIS¹

VILMA ATKOČIŪNIENĖ², INGRIDA ŽYVATKAUSKAITĖ³

Vytauto Didžiojo universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Iššūkis, kurį siekiama paversti unikalia galimybe, yra Europos žaliaji kryptis. ES ir jos piliečiai prioritetą teikia regioninėms ir vietos maisto sistemoms, trumposioms maisto tiekimo grandinėms, kurios sudaro galimybes puoselėti sveiką gyvenseną ir stiprinti vietos ekonomiką. Tyrimo tikslas – apibrėžti, kaip organizuojama vietos maisto sistema ir nustatyti tuo suinteresuotus veikėjus Raseinių rajone. Atliekant tyrimą išanalizuota vietos maisto sistemos termino raida sudarė prielaidas apibrėžti vietos maisto sistemos organizavimą, nustatyti ir išanalizuoti suinteresuotųjų elgsenos veiksnius. Atliekant tyrimą išanalizuoti užsienio ir Lietuvos mokslininkų tyrimų rezultatai, dokumentai, atliktas empirinis tyrimas. Nustatyta, kad suinteresuotieji vietos maisto sistema yra labai įvairūs: namų ūkiai, žemės ūkio ir maisto produktų gamintojai, darželiai, mokyklos, ligoninės, kavinės, turgavietės, „Maisto bankas“, maisto perdirbimo įmonės, bendruomeninės organizacijos, turizmo centrai, ūkininkus telkiančios organizacijos, visuomenės sveikatos biurai, rajonų savivaldybės administracijos. Vietos maisto sistemoje galima skirti keturias potencialias suinteresuotųjų bendradarbiavimo sritis: bendradarbiavimas stengiantis pasiekti išteklius ir jais dalintis; stengiantis pagerinti organizavimo operacijas; palaikyti santykius su vartotojais; siekiant ūkių tvarumo ir atsparumo išoriniams pokyčiams.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *suinteresuotieji, trumpoji maisto tiekimo grandinė, vietos maisto sistema, vietinis maisto produktas.*

JEL KLASIFIKACIJA: H75, M14, M38.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v30i1.2030>

Įvadas

Daugelis miesto ir kaimo gyventojų maisto produktus perka iš mažmeninių ir didmeninių prekybos įmonių dažniausia nekreipdami dėmesio į „maisto mylias“, t. y. kokį ilgą kelią produktai nukeliavo „nuo lauko iki stalo“. Vietos maisto sistema užtikrina, kad vietiniai maisto produktai vartotojams būtų parduodami trumpąja maisto tiekimo grandine ir lengvai pasiekiami. Vartotojams vietiniai maisto produktai siūlomi dėl kelių savo išskirtinių savybių, pavyzdžiui: skonio, labai geros kokybės, vietos tradicijų, draugiškumo aplinkai ir sveikatai. Lietuvos ypatumas tas, kad ūkininkai siekia dalyvauti ir trumpojoje, ir ilgojoje maisto tiekimo grandinėse, o vartotojai tuos pačius produktus gali įsigyti tiek iš ūkių ar turgaus, tiek iš didžiųjų parduotuvių (Vitunskienė, 2013). Viešąjį maitinimą organizuojančioms ir teikiančioms mokykloms, darželiams, ligoni-

¹ Tyrimas remiamas iš 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų Investicijų veiksmų programos, sutartis Nr. 09.3.3-LMT-K-712-09-0137.

² Vilma Atkočiūnienė – Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos Bioekonomikos plėtros fakulteto profesorė, socialinių mokslų daktarė
Moksliniai interesai: kaimo socialinės infrastruktūros darnus vystymas, vietos maisto sistemų ir trumpųjų maisto tiekimo grandinių organizavimas, pažangių kaimų vystymas
El. paštas: vilma.atkociuniene@vdu.lt
Tel. +370 377 522 14

³ Ingrida Žyvatkauskaitė – Vytauto Didžiojo universiteto bakalaurantė
Moksliniai interesai: vietos maisto sistemų ir trumpųjų maisto tiekimo grandinių organizavimas
El. paštas: ingrida.zyvatkauskaite@gmail.com
Tel. +370 606 442 75

nėms įsigyti vietinių produktų sudėtinga, ūkininkams parduoti – dar sudėtingiau. Siekiant auginti, gaminti, perdirbti ir vartoti šviežius, saugius produktus, būtina naudotis vietos ištekliais, tinklaveikos galimybėmis bei orientuotis į vietos maisto sistemos organizavimu suinteresuotus asmenis, jų vertybes, poreikius, poveikį. Maisto produktų vartotojai vis dažniau ieško biologiškai vertingesnių, ekologiškų maisto produktų ir jų pardavimo vietų. Vietos maisto sistemos organizavimas lemia įvairius suinteresuotų veikėjų veiksmus: vietos savivaldos institucijos kuria ir tobulina infrastruktūrą, ūkininkai vis daugiau produkcijos perdirba ir parduoda patys tam tikroje geografinėje teritorijoje. Šie klausimai yra aktualūs tiek mokslui, tiek praktikai, smulkiems ir vidutiniams ūkiams, vartotojams ir visuomenei. Tirti pasirinktas Raseinių rajonas, kuriame intensyviai plėtojamas žemės ūkis ir žuvininkystė.

Tyrimo tikslas – apibrėžti, kaip organizuojamas vietos maisto sistemos veikimas, nustatyti jos veikimu suinteresuotus veikėjus.

Tyrimo objektas – vietos maisto sistemos veikimu suinteresuoti veikėjai.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir strateginių dokumentų analizės, gerosios praktikos pavyzdžių analizės, palyginimo ir kiti.

1. Vietos maisto sistema ir jos organizavimo teoriniai aspektai

Lietuvos ir užsienio mokslininkai vis dar neturi bendros nuomonės, kas yra vietinis maisto produktas ir vietos maisto sistema. Mokslininkai C. Morris'as ir H. Buller'is (2003) aiškina, kad vietinį maisto produktą galima suvokti kaip gaminamą ir parduodamą ribotame regiono plote. V. Atkočiūnienė ir kt. (2016) mokslininkai apibrėždami vietos produktą įvardijo vietos maisto produkto skiriamuosius bruožus: dažniausia auginamas ir iš vietos išteklių gaminamas vietoje ar regione, vartotojams siūlomas dėl savo išskirtinių savybių (pvz., šviežumo), parduodamas kuo arčiau vartotojų, mažai apdorotas ir sudėtingai nesupakuotas ir kt. Kitas reiškinys yra įvairių maisto produktų gaminimas dideliais kiekiais, žaliavos ir galutinio produkto gabenimas ilgais atstumais, pirkimas didžiuosiuose prekybos centruose ir besiplečiančiose urbanizuotose teritorijose, kur maistas gaminamas toli nuo vartotojų (Januškevičienė ir kt., 2009). Analizuojant vietos maisto produktų bruožus išryškėja tai, kad vietos maisto produktas užauginamas ir parduodamas ribotame plote, kurio atstumas gali svyruoti nuo 1 iki 50 km., kuris yra šviežesnis ir jam užauginti nenaudojamos arba mažiau naudojama cheminių medžiagų.

Maisto sistemą sudaro aplinka, žmonės, institucijos ir procesai, kurių metu gaminami, apdorojami ir pateikiami vartotojams žemės ūkio maisto produktai. Kiekviena maisto sistemos dalis turi įtakos galutiniam prieinamumui ir pasiekiamumui – vartotojų galimybei pasirinkti tinkamus ir saugius maisto produktus bei sveiką mitybą (Klavinski, 2013). Vietos maisto sistemą apibrėžia ir kiti mokslininkai (žr. 1 lentelę).

Mokslinėje literatūroje dar vienareikšmiškai neapibrėžta, kas yra vietos maisto sistema ir jos organizavimas. Atlikta vietos maisto sistemos sampratos lyginamoji analizė leidžia daryti prielaidą, kad sampratos sudėtingumą lemia vietos maisto sistemos raiška, kuri nuolat įgauna naujas formas, priklauso nuo suinteresuotų veikėjų žinių ir požiūrio bei nuolat kintančios politinės aplinkos veiksnių.

Nors į vietos maisto sistemas dauguma praktikų, ypač stambių ūkių savininkai, juos vienijančios organizacijos ir politikai, žvelgia priešišškai, mokslininkai (Feagan, Morris, Krug, 2004; Peemoeller, 2011; Melece, 2014; Eating Locally Grown Foods..., 2018) pažymi, kad tai svarbu visuomenės vystymuisi. Plėtojant vietos maisto sistemą galima didinti smulkių ūkių gyvybingumą, prisidėti prie klimato kaitos mažinimo ir kaimo gyventojų užimtumo.

Vietoje pagamintų produktų įsigijimas turi daug privalumų. Michigano valstijos universiteto mokslininkai, L. Melece (2014) apibrėžė vietinio maisto teikiamą naudą, kurią sujungė į tris pagrindines grupes: aplinkosauginę, ekonominę ir socialinę naudą. Aplinkosauginė nauda pasireiškia tiekimo grandinės grandžių mažinimu, saugesnio maisto tiekimo skatinimu, pakuočių ir atliekų, maisto švaistymo mažinimu. Ekonominė nauda: vietos ekonomikos stiprinimas, ūkių atsparumo ir konkurencingumo didinimas, gamintojo ir vartotojo tarpusavio santykių, pagrįstų ekonomine veikla, stiprinimas. Vietinis maisto produktas teikia socialinę naudą: biologinės vertės didinimas, vietoje užauginto maisto autentiško skonio išlaikymas, tiesioginis suinteresuotųjų komunikavimas, saugaus ir sveikatą stiprinančio maisto tiekimo skatinimas, bendruomenės gyvybingumo didinimas, bendrakūros proceso stiprinimas.

1 lentelė. Vietos maisto sistemos termino raida

Autorius	Apibrėžimas
C. C. Hinrichs'as (2000)	Vietos maisto sistemų pagrindinėmis sudedamosiomis dalimis dažnai laikomos tiesioginės žemės ūkio rinkos, kurios grindžiamos akivaizdžiais gamintojų ir vartotojų tarpusavio ryšiais Vietos maisto sistemos yra įsitvirtinusios tam tikrose vietose, siekia būti ekonomiškai gyvybingos ūkininkams ir vartotojams, naudoti ekologiškai pagrįstą gamybos ir paskirstymo praktiką, užtikrinti socialinio teisingumo bei demokratijos principų taikymą visiems bendruomenės nariams
R. Feagan'as, D. Morris'as, K. Krug'as (2004)	Vietos maisto sistemos yra netolygios, globalizuotos maisto sistemos alternatyvos, kurioms būdingas tvarumas, nedidelės apimtys, aukštų moralės ir demokratijos principų laikymasis, natūralumas, lokali organizacinė struktūra
S. W. Martinez'as ir kt. (2010)	Terminas <i>vietos maisto sistema</i> vartojamas geografiškai lokalizuotam, o ne nacionaliniam ir (arba) tarptautiniam maisto gamybos bei platinimo metodui apibūdinti. Maistas užauginamas arti vartotojų namų, paskirstomas daug trumpesniu spinduliu, nei įprasta visuotinėje pramoninėje maisto sistemoje. Vietos maisto sistemos glaudžiai susijusios su tvarių žemės ūkiu, tai savotiškas mažų ūkininkų, kurie pasiryžę puoselėti socialinius ir ekonominius santykius drauge, sinonimas
M. Kneafsey ir kt. (2013)	Vietos maisto sistemą sudaro tarpusavyje susijusių procesų grupė, susiejanti gamintojus su vartotojais ir visuomene, t. y. aplinka bei regiono ekonomika. Vietos maisto sistema yra bendradarbiavimo tinklas, susiejantis tvarią žemės ūkio produkcijos ir maisto gamybą, perdirbimą, paskirstymą, vartojimą ir atliekų tvarkymą, siekiant saugoti aplinką, stiprinti ekonomiką ir socialinę sveikatą tam tikroje vietovėje
Europos Komisija (2013)	Vietos maisto sistema – maisto gamyba, perdirbimas, pardavimas ir vartojimas gana nedidelėje geografinėje teritorijoje
S. A. Low'as ir kt. (2015)	Vietos ir regioninės maisto sistemos – tai konkrečių vietovių žemės ūkio produktų gamintojai, ūkininkai, žvejai, kartu su vartotojais ir institucijomis, kurios užsiima gamyba, perdirbimu, platinimu ir maisto produktų pardavimu
K. Niewolny ir kt. (2016)	Vietos ir regioninės maisto sistemos yra sudėtingi, glaudžiai tarpusavyje susiję tinklai, apimantys tvarią maisto gamybą, perdirbimą, paskirstymą, vartojimą ir atliekų valdymą, siekiant socialinių, ekonominių ir ekologinių pokyčių, kurie galėtų būti naudingi visiems gyventojams
A. Berlina ir kt. (2017)	Vietos maisto sistema – tai kompleksinis socialinis procesas, kuriame svarbi ne tik ūkininkų produkcija, turimos žinios ir patirtis, bet ir inovacijos, rinkodara, kokybės sistemų vadyba ir socialinių, bendrystės erdvių kūrimas

Autorių nuomone, *vietos maisto sistemą* galima apibrėžti kaip bendradarbiavimo tinklą, kurį sudaro aplinka, žmonės, institucijos ir procesai, kurių metu gana mažoje geografinėje teritorijoje auginamos kultūros ir gyvuliai, gaminami maisto produktai ir parduodami tiesiogiai vartotojui arba trumpąja maisto tiekimo grandine, t. y. pasitelkiant kuo mažiau tarpininkų.

Ir organizavimą galima apibrėžti įvairiai. Organizavimas – tai būtinos nustatytų tikslų siekimo sistemos sukūrimas; tai planavimo procese iškeltų tikslų siekimo būdai ir veiksmai; tai projektavimo veikla, kurią galima valdyti (Kvedaravičius, 2013). Vietos maisto sistemos organizavimas apima tvarios maisto gamybos, perdirbimo, paskirstymo, vartojimo ir atliekų tvarkymo organizavimą. Organizuojant vietos maisto sistemą reikėtų atsižvelgti į kiekvienos suinteresuotos grupės tikslus ir siekti juos įgyvendinti, nes būtent suinteresuoti veikėjai daro lemiamą įtaką vietos maisto sistemai. *Maisto produktų vartotojų ir suinteresuotų veikėjų (žemės ūkio paslaugų teikėjų, vyriausybinių įstaigų, žemės ūkio produkcijos gamintojų ir pardavėjų) tinklo kūrimas, jų tarpusavio sąveika, mainai, bendravimas ir bendradarbiavimas trumpojoje maisto tiekimo grandinėje siekiant pagaminti, perdirbti, parduoti ir įsigyti vietos maisto produktus, tvarkyti atliekas tam tikroje geografinėje teritorijoje ir yra vietos maisto sistemos organizavimas.*

2. Suinteresuotų veikėjų poreikiai, interesai, lūkesčiai, motyvai

Maisto sistemą kuria ir plėtoja (procesas) žmonės bei institucijos tam tikroje aplinkoje. Suinteresuoti asmenys, jų žinios, požiūris, veiksmai, elgsena daro didelę įtaką vietos maisto sistemos organizavimui. Suinteresuoti asmenys, turėdami konkretų tikslą, siekia rezultato, vykdydami atitinkamas funkcijas ir procesus (Štareikė, 2017). Suinteresuotųjų vietos maisto sistema, kurie atstovauja ir gina savo interesus organizuodami vietos maisto sistemas, gali būti nemažai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Vietos maisto sistema suinteresuoti veikėjai (remiantis Peemoeller, 2011)

Žemės ūkio produkcijos gamintojai	Ūkininkai, žemės ūkio produkcijos perdirbimo ir maisto įmonės
Maisto produktų vartotojai	Namų ūkiai, ligoninės, kavinės
Žemės ūkio paslaugų teikėjai	Paslaugų ūkininkams teikėjai, sodininkai, gamtos išteklių, dirvožemio ir vandens saugojimo tarnybos, pelno nesiekiančios žemės ūkio paslaugų bendrovės
Vyriausybės įstaigos	Įstatymų leidėjai, rajono meras, rajono tarybos nariai, seniūnai, teritorinių pokyčių planavimo departamento nariai, turizmo departamentas, visuomenės sveikatos departamentas, viešųjų pirkimų skyrius
Bendruomeninės grupės	Prekybos rūmai, „Maisto bankas“, religinės organizacijos, ūkininkų patarėjai, vietinis žemės fondas, valgytojų organizacijos (veganai, visavalgiai, vegetarai ir kt.)
Sveikatos bendruomenės	Ligoninės, apskrities sveikatos departamentas, sveikatos specialistai
Švietimo bendruomenės	Darželiai, mokyklos, kolegijos, aukštosios mokyklos
Vietos verslas	Bankai, kavinės, maisto prekių parduotuvės, architektai
Žiniasklaida	Televizija, radijo stotys, laikraščiai, blogai

Kiekvieno suinteresuotojo poreikiai, interesai, lūkesčiai, motyvai yra skirtingi ir svarbūs organizuojant vietos maisto sistemą. Būtent skirtingumas skatina bendradarbiauti (Morris, Buller, 2003). Suinteresuotų institucijų sąrašas gana ilgas (žr. 3 lentelę), o jų interesai, gebėjimai ir vaidmenys, kuriant vietos maisto sistemą, dažnai skiriasi. Tad būtina derinti suinteresuotų asmenų interesus, paisant vertybinių nuostatų, analizuojant jas, atsižvelgiant į kylančias problemas ir jų sprendimo būdus, esamus lūkesčius (Juščius, 2009). Kuriant vietos maisto sistemą svarbu įtraukti ir skatinti dalyvauti visus tam tikroje geografinėje teritorijoje veikiančius suinteresuotuosius (1 pav.), kurie susijungia į tinklus.

Namų ūkiai ir ūkininkai yra pagrindiniai suinteresuotieji vietos maisto sistemos organizavimu. Namų ūkiai nori vartoti šviežią, netoli jų namų užaugintą ir pagamintą maistą, taip dalytis rizika, remti vietos ūkininkus ir stiprinti vietos ekonomiką. Maisto gamintojai ir perdirbėjai, orientuodamiesi į vietos rinką, gali lengviau parduoti savo gaminamą produkciją. Rajono savivaldybės administracija suinteresuota vietos ekonomikos stiprinimu, vietos gyventojų poreikių tenkinimu, pagalba ūkininkams parduoti savo produkciją, dažniau organizuoti mugės, kuriose maisto produktų gamintojai ir perdirbėjai galėtų populiarinti ir parduoti vietinius produktus. Mokyklos, darželiai, ligoninės ir kavinės, pirkdamos vietinius maisto produktus, gali ruošti patiekalus iš šviežių, biologiškai vertingų maisto produktų, ugdyti sveikatą stiprinančių maisto produktų vartojimo įpročius.

Siekiant išsiaiškinti ir patikslinti vietos maisto sistemos organizavimo Raseinių rajone tyrimo problemą, atlikta vietos maisto sistema suinteresuotų veikėjų analizė. Parengta matrica (3 lentelė), kurioje nustatyta, kokią įtaką jiems daro esama problema ir kaip jie galėtų ją spręsti.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vietos maisto sistemos organizavimu suinteresuoti veikėjai Raseinių rajone daro labiau teigiamą nei neigiamą įtaką. Vietos maisto sistema suinteresuoti asmenys siekia vartoti sertifikuotus, šviežius, be sintetinių cheminių medžiagų užaugintus, saugius maisto produktus. Vietos savivaldos institucijos siekia sudaryti sąlygas maisto produktų gamintojams ir perdirbėjams prekiauti savo produkcija organizuodami trumpąją maisto tiekimo grandinę.

1 pav. Vietos maisto sistemos organizavimu Raseinių rajone suinteresuotųjų žemėlapis (parengta remiantis Raseinių rajono savivaldybė, 2018)

3 lentelė. Vietos maisto sistemos organizavimu Raseinių rajone suinteresuotų veikėjų tikslai

Suinteresuotų veikėjų matrica – numatoma pasiūlymų ir sprendimų įtaka				
Suinteresuoti veikėjai	Pagrindiniai suinteresuotų veikėjų tikslai	Teigiama įtaka / nauda	Neigiama įtaka / sąnaudos	Bendra įtaka
1. Namų ūkiai	Vartoti sertifikuotus, šviežius, be sintetinių cheminių medžiagų užaugintus, saugius maisto produktus, stiprinti vietos ekonomiką	Noriai perka vietinius maisto produktus, kurie geriau atitinka jų poreikius, yra sveikesni, šviežesni. Namų ūkiai dalyvauja bendrakūros procese. Ieško vietų, kur galima būtų įsigyti vietinių maisto produktų	Vietiniai maisto produktai gali kainuoti brangiau, o vartotojai vis dar rinkdamiesi maisto produktus ieško pigesnių. Maži vietinių produktų vartojimo kiekiai. Susiformavusi masinių, pigesnių maisto produktų vartojimo kultūra, tad mažai arba iš viso neperkami vietiniai produktai	Labiau teigiama nei neigiama

Suinteresuotų veikėjų matrica – numatoma pasiūlymų ir sprendimų įtaka				
Suinteresuoti veikėjai	Pagrindiniai suinteresuotų veikėjų tikslai	Teigiama įtaka / nauda	Neigiama įtaka / sąnaudos	Bendra įtaka
2. Žemės ūkio produkcijos gamintojai	Kuo labiau patenkinti vartotojų kokybiško ir saugaus maisto poreikius. Parduoti savo gaminamą produkciją už aukštesnę kainą	Didesnės pajamos, galimybė pasinaudoti parama, daugiau informacijos apie vartotojų poreikius, galimybė plėsti produktų asortimentą, gabenimo išlaidų, pakuočių ir atliekų mažinimas	Siauras vietinių produktų asortimentas, mažai išplėtoti tiesioginiai pardavimai. Ūkininkai turi mažai laiko ir žinių tiesioginiams pardavimams organizuoti. Rizika, kad produkcija nebus parduota ir ūkininkai patirs nuostolį	Labiau teigiama nei neigiama
3. Darželiai, mokyklos, ligoninės	Vartoti šviežią, be sintetinių cheminių medžiagų užaugintą ir pagamintą maistą. Ugdyti vaikų gebėjimą rinktis sveikatai palankius, saugesnius, maistingesnius maisto produktus. Ligoninėms tiekti maisto produktus, kurie stiprintų sveikatą, atitiktų jų poreikius	Vartojant vietinius maisto produktus, kurie užauginti ar pagaminti be sintetinių cheminių medžiagų, gerinama visuomenės sveikata, stiprinamas vaikų ir ligonių imunitetas. Tiekiant vietinius maisto produktus mokykloms, darželiams, ligoninėms, būtų remiami vietos ūkininkai ar perdirbėjai, mažėtų aplinkos užterštumas	Tiekti vietinius maisto produktus darželiams, mokykloms ir ligoninėms gali būti brangiau. Siauras vietinių maisto produktų pasirinkimas, smulkieji ūkiai gali neužtikrinti būtino produktų kiekio	Labiau teigiama nei neigiama
4. Kavinės ir kitos maitinimo įstaigos	Tiekti klientams patiekalus, kurie pagaminti iš sveikų, be sintetinių cheminių medžiagų užaugintų ar pagamintų maisto produktų	Klientams tiekiami patiekalai, pagaminti iš vietos maisto produktų, kuriems užauginti ar pagaminti nenaudotos sintetinės cheminės medžiagos, šie produktai yra sveikesni, maistingesni, geresnės kokybės. Perkant vietos maisto produktus mažėja „maisto mylios“, aplinkos užterštumas ir atliekų kiekis	Vietos maisto produktų pirkimas gali kainuoti brangiau, tai gali lemti ir didesnes patiekalų kainas. Brangesni patiekalai gali lemti klientų praradimą, teks daugiau lėšų skirti reklamai ir produktų populiarinimui	Labiau teigiama nei neigiama
5. Turgavietės	Dirbti pelningai, pritraukti kuo daugiau ūkininkų ir pirkėjų, siekti, kad turgavietė taptų traukos objektu	Kelias dienas per savaitę veikianti turgavietė taptų traukos objektu, vietos maisto produktų pardavimas joje pritrauktų daugiau pirkėjų, suteiktų galimybę gamintojams ir vartotojams bendrauti, vyktų bendrakūros procesas	Dideli vietos turgavietės mokesčiai gali „atbaidyti“ vietos ūkininkus prekiauti turgavietėje. Brangūs vietos produktai gali nepritraukti į turgavietę pirkėjų	Labiau teigiama nei neigiama

Suinteresuotų veikėjų matrica – numatoma pasiūlymų ir sprendimų įtaka				
Suinteresuoti veikėjai	Pagrindiniai suinteresuotų veikėjų tikslai	Teigiama įtaka / nauda	Neigiama įtaka / sąnaudos	Bendra įtaka
6. „Maisto bankas“	Siekti, kad tinkamas vartoti, nestandartinis maistas nebūtų išmetamas ar sušeriamas gyvuliams, o pasiektų nepriteklių patiriančiųjų stalą	Žemės ūkio produkcijos gamintojai ir perdirbėjai neparduotą produkciją, kad nereikėtų jos išmesti, gali atiduoti „Maisto bankui“, kuris pasirūpins, kad maisto produktai patektų ant nepriteklių patiriančiųjų stalo. Taip nešvaistomas maistas	Didesnės maisto produktų surinkimo sąnaudos	Teigiama įtaka
7. Maisto perdirbimo įmonės	Mažinti „maisto mylias“, rinkodaros, gabenimo išlaidas	Parduodant produktus vietovėje, kur jie pagaminti, mažėja „maisto mylių“ ir gabenimo, rinkodaros išlaidos, į aplinką išmetama mažiau teršalų. Vietos lygmeniu didinamas konkurencingumas	Papildomos darbo sąnaudos, darbas su daugeliu smulkių ūkių. Nevienoda ir nepastovi vietos produktų kokybė. Būtinos naujos technologijos. Maža vietos rinka, kyla rizika, kad produktai nebus išpirkti, įmonė gali patirti nuostolį	Labiau teigiama nei neigiama
8. Bendruomeninės organizacijos	Kurti vietos maisto produktų gamintojų ir vartotojų bendruomenę, stiprinti vietos ekonomiką, siekti bendruomenės atsparumo išoriniams pokyčiams ir klestėjimo	Bendruomeninės organizacijos gali kurti vietos maisto produktų vartotojų bendruomenes, taip užtikrinti lojalumą ir sukurti naujus elgsenos modelius. Bendruomenėse populiarinti vietinius maisto produktus	Būtinos socialinės ir vadybinės inovacijos, siekiant keisti vartotojų, bendruomenės narių elgseną ir vartojimo bei pirkimo įpročius	Teigiama įtaka
9. Raseinių turizmo centras	Populiarinti Raseinių kraštą, krašto tradicijas, pritraukiant kuo daugiau turistų	Populiarinamas Raseinių kraštas, pritraukiama daugiau turistų, kuriamos tradicijos, stiprėja vietos ekonomika, formuojamas tapatumas	Papildomas darbas su daugeliu smulkių ūkių, nevienoda ir nepastovi vietos produktų kokybė	Teigiama įtaka
10. Lietuvos ūkininkų sąjungos Raseinių skyrius	Puoselėti, tobulinti ir skatinti ūkininkus bei ūkininkavimą Lietuvoje	Ūkininkai būtų informuojami, konsultuojami įvairiais vietos maisto sistemos organizavimo klausimais, puoselėjama ūkininkavimo kultūra, plečiamas vietos produktų asortimentas	Reikia daugiau išlaidų, atitinkamų organizacinių kompetencijų, veiksmų, išteklių, ūkininkų laiko	Labiau teigiama nei neigiama

Suinteresuotų veikėjų matrica – numatoma pasiūlymų ir sprendimų įtaka				
Suinteresuoti veikėjai	Pagrindiniai suinteresuotų veikėjų tikslai	Teigiama įtaka / nauda	Neigiama įtaka / sąnaudos	Bendra įtaka
11. Raseinių r. Visuomenės sveikatos biuras	Užtikrinti, kad gyventojai, mokyklos ir darželiai vartotų šviežią, be sintetinių cheminių medžiagų užaugintą maistą	Šviežio, sveikatai palankaus, biologiškai vertingo maisto vartojimas stiprina vaikų sveikatą ir imunitetą	Dažnesnis vaikų sirgimas. Papildomas darbas su daugeliu smulkių ūkių, nevienoda ir nepastovi vietos produktų kokybė	Labiau teigiama nei neigiama
12. Raseinių r. savivaldybės administracija	Sudaryti palankias sąlygas vietos maisto gamintojams ar perdirbėjams prekiauti savo užauginta ar pagaminta produkcija, gerinti visuomenės sveikatą	Pritraukus ūkininkus ir maisto perdirbėjus prekiauti turgavietėse, taip stiprėtų vietos ekonomika, viešosioms maitinimo įstaigoms būtų teikiami švieži, biologiškai vertingi maisto produktai, gerėtų gyventojų sveikata, būtų mažinamas užterštumas ir atliekos	Reikia papildomų laiko sąnaudų susitikimams, konferencijoms, gali prireikti papildomų lėšų specialistų kompetencijoms ugdyti, konsultacijoms rengti	Labiau teigiama nei neigiama

Išvados

Išnagrinėjus Lietuvos ir užsienio mokslininkų literatūrą, pasitelkus empirinio tyrimo duomenis suformuota *vietos maisto sistemos organizavimo* samprata. Vietos maisto sistemos organizavimas yra maisto produktų vartotojų ir suinteresuotų veikėjų (žemės ūkio paslaugų teikėjų, savivaldos, vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų, žemės ūkio produkcijos gamintojų, viešojo maitinimo organizatorių ir perdirbėjų) tarpusavio sąveika, mainai, bendravimas ir bendradarbiavimas trumpojoje maisto tiekimo grandinėje. Taip siekiama puoselėti sveiką gyvenimo būdą ir aplinką, sudaryti geresnes sąlygas užauginti, pagaminti, perdirbti ir parduoti vietos maisto produktus tam tikroje geografinėje teritorijoje.

Išanalizavus vietos maisto sistemos teikiamą naudą nustatyta, kad vartojant vietinį maistą sukurama socialinė nauda, nes parduodant produktus trumpąja maisto tiekimo grandine vartotoją pasiekia kokybiški, geresnio skonio produktai, o gamintojas išsiaiškina vartotojų lūkesčius, vartotojas ir gamintojas tiesiogiai bendrauja, taip vyksta produkto bendrakūros procesas.

Suinteresuotieji vietos maisto sistemos organizavimu Raseinių rajone yra: namų ūkiai, žemės ūkio produkcijos gamintojai, darželiai, mokyklos, ligoninės, kavinės, turgavietės, „Maisto bankas“, maisto perdirbimo įmonės, bendruomeninės organizacijos, Raseinių turizmo centras, Lietuvos ūkininkų sąjungos Raseinių skyrius, Raseinių r. Visuomenės sveikatos biuras, Raseinių rajono savivaldybės administracija.

Maisto sistemoje galima skirti keturias potencialias suinteresuotųjų bendradarbiavimo sritis: bendradarbiavimas, siekiant pasiekti išteklius ir jais dalintis; bendradarbiavimas, siekiant pagerinti organizavimo operacijas; bendradarbiavimas, siekiant palaikyti santykius su vartotojais; bendradarbiavimas, siekiant ūkių tvarumo ir atsparumo išoriniams pokyčiams.

Literatūra

- Atkočiūnienė, V. ir kt. (2016). Ūkių modernizacija rinkų ir kaimo vystymosi kontekste: *Lietuvos atvejis*. Mokslo studija. Akademija.
- Baltušytė, I., Zabelienė, I. (2013). *Tvari maisto sistema – saugus maistas ir mityba* [interaktyvus]. Vilnius: Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras. Prieiga internete: <<http://www.smlpc.lt/print.php?lang=1&sid=145&tid=2517>> [žiūrėta 2018-07-19].

- Berlina, A., Tepecik Diş, A., Jungsberg, L. (2017). Local food systems formation. The potential of local food initiatives in the Baltic Sea Region. *Nordregio Working Paper*, Vol. 7, p. 50.
- Eating Locally Grown Foods has Many Benefits for the Consumer, Grower and the Community* [interaktyvus]. Michigan State University Extension. Prieiga internete: http://msue.anr.msu.edu/news/7_benefits_of_eating_local_foods [žiūrėta 2018-07-10].
- Europos Komisija. (2013). *Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai dėl vietinio ūkininkavimo ir tiesioginio pardavimo ženklavimo sistemos reikalingumo*. Briuselis, 2013-12-06 {SWD(2013) 501 Final}.
- Feagan, R., Morris, D., Krug, K. (2004). Niagara region farmers' markets: local food systems and sustainability considerations. *Local environment*, Vol. 9(3), p. 235–254.
- Hinrichs, C. C. (2000). Embeddedness and local food systems: notes on two types of direct agricultural market. *Journal of rural studies*, Vol. 16(3), p. 295–303.
- Januškevičienė, G., Sekmokienė, D., Lukoševičius, L. (2009). Sveika gyvensena ir funkcionalusis maistas. *Visuomenės sveikata*, T. 4, Nr. 47, p. 51–60.
- Juščius, V. (2009). Įmonių socialinė atsakomybė ir organizacijų tapatumas šiuolaikinės ekonominės krizės kontekste. *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 14, p. 264–271.
- Klavinski, R. (2013). 7 Benefits of Eating Local Foods. *Michigan State University Extension*, April 13.
- Kneafsey, M. ir kt. (2013). Short food supply chains and local food systems in the EU. A state of play of their socio-economic characteristics. *JRC scientific and policy reports*, 25911.
- Kvedaravičius, J. (2013). Minties apie organizacijų valdymą ir vystymąsi raida 1990–2013. *Publikuotų mokslo straipsnių rinkinys*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Low, S. A. ir kt. (2015). Trends in US local and regional food systems: A report to Congress. *Administrative Publication*, No. (AP-068). United States Department of Agriculture, p. 92.
- Martinez, S. W. (2010). *Local Food Systems; Concepts, Impacts, and Issues*. Diane Publishing.
- Melece, L. (2014). Local Food Systems and their Development in Latvia. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, Vol. 36, No. 3, p. 588–598.
- Morris, C., Buller, H. (2003). The local food sector: a preliminary assessment of its form and impact in Gloucestershire. *British Food Journal*, Vol. 105(8), p. 559–566.
- Niewolny, K. ir kt. (2016). *Community, Local, and Regional Food Systems*. Virginia Tech., State University.
- Peemoeller, L. (2001). Food Production / Agriculture. In S. Coyle (ed.). *Sustainable and Resilient Communities: A Comprehensive Action Plan for Towns, Cities and Regions*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., p. 269–294.
- Raseinių rajono savivaldybė. (2018). [Interaktyvus]. Prieiga internete: <http://www.raseiniai.lt/> [žr. 2018-07-09].
- Štareikė, E. (2017). *Partnerystės organizacinio mechanizmo fenomenas vietos veiklos grupėje*. Aleksandro Stulginskio universitetas, Akademija.
- Vitunskienė, V. (2013). Žemės ūkio ekonomika. Akademija.

PADĖKA. Tyrimo autoriai dėkoja tyrime dalyvavusiems respondentams, Lietuvos mokslo tarybai, kuri rėmė tyrimus iš 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programas.

AN ANALYSIS OF INTERESTED PARTICIPANTS IN THE ORGANISATION OF THE LOCAL FOOD SYSTEM: CASES FROM THE RASEINIAI DISTRICT

VILMA ATKOČIŪNIENĖ, INGRIDA ŽYVATKAUSKAITĖ
Vytautas Magnus University (Lithuania)

Summary

EU institutions and the public are increasingly debating giving priority to regional and local food systems, short supply chains which create opportunities for a healthier lifestyle and the strengthening of the local economy. The aim of this research is to define the organisation of the local food system, and to identify

those involved in its organisation in the Raseiniai district. The research analysed the development of the local food system, which creates the preconditions for defining its organisation, and identifying and analysing factors in stakeholders' behaviour. The results of an investigation into research by foreign and Lithuanian scientists, documents and empirical research were analysed. Organising the local food system means creating, exchanging, communicating and cooperating in a short food supply chain between food consumers and stakeholders (agricultural service providers, local government, governmental and non-governmental organisations, agricultural producers, caterers and processors). The aim is to promote a healthy lifestyle and environment, and to facilitate the cultivation, production, processing and marketing of local food products in a given geographical area. It has been established that the local food system is very diverse: households, agricultural and food producers, kindergartens, schools, hospitals, cafes, markets, food banks, food processing companies, community organisations, tourism firms, farmers' organisations, public health offices, and district municipal administrations. Four potential areas of cooperation in the food system can be distinguished: accessing and sharing resources; improving operations; maintaining relations with consumers; and the sustainability and resilience of farms. Having analysed the benefits of the local food system, it was found that consuming local food creates social benefits, by selling high-quality, better-tasting products to the consumer, through short-chain food supply, direct producer-to-consumer communication, and product co-production.

KEY WORDS: *stakeholders, short food supply chain, local food system, local food.*

JEL CODES: H75, M14, M38.

Gauta: 2020-01-02

Priimta: 2020-01-26

Pasirašyta spaudai: 2020-02-01